

Eksamen: Litteratur og bruker 1.
Oppgave 1.

1. Innledning

Nest etter Harald Hårfagre har vel ingen samlet Norge som Lauritz Johnsen, alias Onkel Lauritz. Med radioens Lørdagsbarnetimen og Barnetimen for de minste fra slutten av 1940-tallet, greide han det mesterstykke å samle nasjonen på tvers av generasjonene. Norge fikk en felleskultur hvor bl.a. Torbjørn Egner, Alf Prøysen og ikke minst Anne-Cath. Vestly var viktige ingredienser. Vestlys historie om Ole Aleksander gikk sin seiersgang på radio i 1952 og kom i bokform alt året etter som *Ole Aleksander Filibom-bom-bom*. Gutten har fått et langt litterært liv og etter hvert fått selskap av utallige rollefigurer skapt i Vestlys særnorske etterkrigsunivers. Spørsmålet nå er om hans tid er ute.

I denne oppgaven vil jeg først reflektere over hvordan Ole Aleksander-bøkene avspeiler sin samtid, ved å sette dem inn i en historisk ramme. Dernest skal det drøftes om tiden har løpt fra disse fortellingene nå, om det faktisk er slik at de ikke lenger fascinerer barn i vår tid.

2. Reflekter over hvordan tekstene avspeiler sin samtid

Denne oppgaven tar for seg de tre første bøkene i serien om Ole Aleksander. I tillegg til den første i serien, kom *Ole Aleksander på farten* i 1954 og *Ole Aleksander får skjorte* i 1955. Vi befinner oss altså i Norge i første halvdel av 1950-tallet, og hva er det karakteristiske ved "Gerhardsen-landet"? Krigen er over, og det råder optimisme og oppgangstider. Folk har tro på framtida, at det skal bli bedre tider. De siste matvarerasjoningene oppheves i 1952, men luksusvarer som biler er selvfølgelig ikke fritt fram for salg ennå. Det skjedde først etter 1960. Likevel hadde amerikanernes Marshall-hjelp satt ekstra fart i gjenreisningsarbeidet, og etter hvert økte vareflommen også her. Men materiell nøysomhet var normen, og en helt nødvendig sådan i disse relativt krigsnære årene. Politisk sett var det en ekstremt stabil tid; Arbeiderpartiet styrte og Gerhardsen var statsminister - så enkelt var det. Partiet hadde rent flertall ved Stortingsvalgene fra 1945 til 1965, og det var kun et kort borgerlig interregnum pga Kings Bay-ulykken i 1963. Arbeiderpartiet sørget for stabilitet, bygging av velferdsstaten og en så rettferdig fordeling som mulig av de godene som fantes – sånn framstod perioden i alle fall sett med partitro øyne.

Stemmer dette med det virkelighetsbildet som skapes i Ole Aleksander-bøkene? Det første som bør trekkes fram er at fire og et halvt år gamle Ole Aleksander faktisk bor i byen. Det passer godt inn i bildet av en nasjon i vekst og en stadig større del av befolkningen bosatt

i byer eller bynære områder. Urbaniseringen er en prosess som startet med industrialiseringen ca 1870, og som forsterkes gjennom hele 1900-tallet. Anne-Cath. Vestly er en fornyer på den måten at hun lar hovedpersonen bo i en by. Dette speiler hennes samtid bedre enn så å si all småbarnslitteratur så langt, hvor handlingen nesten uten unntak er lagt til landet. Og byen er her ikke negativt framstilt, Vestly lar oss forstå at det er et spennende sted for små barn å vokse opp. Hovedpersonen bor i et høyhus, med både trapper og heis(!), og det er tydelig at både huset selv – besjelet i god vestlysk ånd– og Ole Aleksander, er stolte av et slikt moderne bygg. Det gjenspeiler den litt naive, men dog sjarmerende framtidsoptimismen som rådde på denne tiden.

Ole Aleksander er del av en relativt typisk 50-tallsfamilie bestående av mor, far og hunden Puffen. Etter hvert kommer ”hemmeligheten”, nemlig Bitteliten, lillesøsteren som Vestly provoserende nok ikke lot komme med storken (Vestly 1982, s69). Her gjør Vestly et opprør mot 50-tallets fortielse av seksualitet, ved åpent å fortelle at barna ligger i mors mage før de blir født. Temaet problematiseres ikke, hun bare konstaterer at det er sånn. Mediestormen som fulgte forteller at Vestly i dette spørsmålet ikke speilet holdningene i tiden, men lå flere tiår foran.

Svært så tidstypisk tar imidlertid far hatt og frakk på hver morgen og går på kontoret. Hva han gjør på jobben, fortelles det ikke om. Slik var det nok for 50-tallets barn; fars arbeid tilhørte voksensfæren – mors og barnas liv hjemmesfæren. Så etter å ha vinket far av gårde, tar mor på forkleet og gjør husarbeid. 50-tallet er kalt ”husmorens 10-år”, og Ole Aleksander-bøkene forteller om denne virkeligheten med stor selvfølgelighet. Mor vasker klær, det lages fiskepudding og kjøttkaker til middag, mor syr, stopper, stryker og ordner alt huslig. Bøkene viser kjønnsrollene som de ble praktisert, mens en familie ennå kunne leve av en inntekt, og husarbeid og barnepass var ansett som kvinnens naturlige domene. Dette speiler det norske samfunnet anno 1950 ganske bra, og det stilles heller ikke spørsmålsteget ved tidens etablerte kjønnsrollemønstre så tidlig i Vestlys forfatterskap.

Ole Aleksander selv er muligens et typisk 50-tallsbarn. Han er en hjelpsom og snill liten gutt, men oftest er han opptatt med lek. Han har få leker, men bruker fantasien og med enkle virkemidler kan klær eller bruksting gjøres om til egnede leker. Da han lekte cowboy, ble en gammel hatt til cowboyhatt ved hjelp av mors kjappe broderier – og den gamle tørkesnora ble lasso (Vestly 1982, s46). Man improviserer og bruker det man har, og sjelden får man inntrykk av at han savner noe, eller at han ønsker seg mye mer med hensyn til materielle ting. Vi følger han i det som vel best kan karakteriseres som ”det lille livet” slik det utspilles i de nære relasjoner, i de dagligdagse små hendelsene.

3.1. Drøft påstanden: ”Tiden har gått fra disse fortellingene, de fascinerer ikke lenger barn i vår tid”

Før drøftingen må det straks sies at forfatteren av dette essayet på ingen måte er et ”barn i vår tid”. Det er vanskelig, for ikke å si umulig, å gjøre seg til talsperson for en annen aldersgruppe, og dette forbeholdet må tas hele veien. Synsvinkelen her er en voksens, og gjenspeiler hva vi som voksne *tror* barn mener. Oppgaven gir ikke tid eller rom for spørreundersøkelser eller innsamling av annet empirisk materiale, så det er en svakhet som vil hefte ved de konklusjonene som eventuelt trekkes.

Fascinasjon betyr fortryllelse eller sterk tiltrekning, og det er mulig at Ole Aleksander og hans historie ikke kan fortrylle barn født etter 2000. Den virkeligheten som beskrives er vel knapt gjenkjennbar for dagens småbarn, vant som de er med en mer komplisert hverdag. TV, datamaskiner og dataspill, travle dager med barnehage og fritidsaktiviteter, 2 yrkesaktive foreldre, gjerne besteforeldre som også jobber, biler, ferieturer til hytter eller utlandet. De vil muligens fort kjede seg når de leser om ”det lille livet” med Ole Aleksander, hvor dagens action består i å gå på melkebutikken for mor, eller at han får pynte seg til jul med ordentlig matrosdress. Med fløyte! Eller at han går alene i butikken fordi han vil kjøpe kjole til mor til jul, og ender opp med - etter en klok bestefars inngripen – to røde knapper i stedet. Dette synes han er helt greit, og mor blir nok i beste Vestlyske tradisjon kjempeglad for gaven. ”Det lille livet” kan kanskje bli litt i minste laget, selv for små barn.

Bøkene om Ole Aleksander ble skrevet med tanke på opplesning i radio, og for forfatteren var det av største viktighet at ”...en ikke kan la være å tenke på at det sitter en unge alene hjemme og hører på” (Birkeland, Risa, Vold 2005, s196). Barna skulle ikke engstes unødig, verden måtte være vennlig og befolkes av forstandige voksne. Hensikten er god, men problemet for dagens barn kan kanskje være at det blir litt *for* enkelt. Tilværelsen virker forenklet, personene muligens ikke helt troverdige, og bøkene kan raskt framstå som lettere anemiske - kanskje rett og slett kjedelig. Barn som vokser opp i dag kalles ikke uten grunn forhandlingsgenerasjonen; et nei er ikke et nei før det er skikkelig forhandlet - for ikke å si kranglet - om. De vil kanskje ha vondt for tro på en litterær figur som alltid hører på mor og far, alternativt bestemor eller bestefar. Hvis uenighet oppstår, er de voksne bortimot overjordisk tålmodige og forståelsesfulle, og ting løser seg alltid på en hyggelig måte. Ingen behøver noen gang å heve stemmen i Ole Aleksander-bøkene. Det er vanskelig å gjøre seg til talsperson for dagens barn, men som voksen føler man til tider trang til litt mer ”motstand”, noe å bryne seg på.

God litteratur kjennetegnes ved at leserne skal kunne identifisere seg med personene, og noen hver vil muligens ha problemer med å føle seg like gode som de ualminnelig koselige, reflekterte og snille menneskene i Vestlys norske etterkrigsunivers. Høgskolelektor Oddvin Alfarnes er en som trekker fram dette: ”I alle år har det vært slik at den forbrukerveiledning publikum har fått om Anne-Cath. Vestly, framhever hennes barnelitteratur som god og velegnet og virkelighetstro, men underslår helt at det i høy grad dreier seg om litteratur for *snille* barn...”(Alfarnes 1999, s103). Ikke sånn å forstå at dagens barn er slemme, men Ole Aleksander og vennene hans frambyr kanskje ikke identifikasjonsgrunnlag for så mange.

Alfarnes peker på et annet aspekt ved Vestlys diktning, det ligger nær problemfeltet beskrevet i avsnittet over. I og med at bøkene om Ole Aleksander omtales som realistiske, må de også vurderes som det. Begrepet realisme er lite utforsket i norsk barnelitteratur, men ofte blir realisme satt opp mot idyll, og i lys av denne dikotomien kan man kanskje belyse flere sider ved Vestlys diktning. Er Ole Aleksander-bøkene realistiske, eller er de idylliserende skildringer som glatter over, tilslører og belærer? Alfarnes sier at ”...lest symptomalt viser bøkene snarere som en regel enn som unntak innslag av pedagogisk moralisme og idealiserende didaktisering”(Alfarnes 1999, s102). Det er knapt et kapittel i Ole Aleksander-bøkene uten at man føler seg ”irettesatt” som voksen, fordi man er temmelig sikker på at man ikke hadde greid å takle enhver situasjon like salomonisk og behersket. Kanskje barn kan føle det på samme måte? At det blir litt ”overkill” å være så omtenkstom og snusfornuftig i enhver sammenheng? Jeg tror ikke barn lengter etter å være rampete, men jeg tror de elsker å lese om en småfrekk Pippi Langstrømpe fordi hun gjør og sier ting de selv har lyst til, men ikke tør.

Else Breen sier at Vestly ”...har skapt den sosiale idealisme i småbarnsboka...”(Breen 1995, s205). Det er nok en riktigere betegnelse enn realisme, for selv små barn vil kunne undres over hvor virkelighetsnært det er å gå gjennom barndommen uten en eneste reell konflikt.

3.2 Kanskje tiden ikke har gått fra dem likevel..

Den første Ole Aleksander-boka ble utgitt i 1953, altså for 54 år siden. God litteratur stemples ikke med holdbarhetsdato; ingen ville for alvor diskutere om de greske eposene var blitt for gamle og dermed uaktuelle for dagens lesere. Nå skal vi ikke sette Vestly helt i samme divisjon som de gamle grekerne; Ole Aleksander blir neppe tatt opp i den vestlige kanon, men prinsippet blir det samme. Hvis litteraturen innehar gode kvaliteter, vil den få et langt liv i og utenfor bokhyllene.

Anne-Cath. Vestlys bøker har hatt alle ytre tegn på suksess så langt. Hvis salgstall og utlånstall sier noe om kvalitet, må det være gode bøker. De slo an allerede da de kom ut, og blir 50 år etter stadig trykket i nye opplag. Transmediert er de også blitt; først fra radioprogram til bok, fra bok til lydbok, dernest fra bok til film så sent som i 1998. Ikke bare hennes unge lesere vet å sette pris på henne; litteraturforskere, forfatteren og lesende voksne anerkjenner innsatsen hennes. Else Breen målbærer dette når hun sier: ”Hvor mye Anne-Cath. Vestly har betydd for småbarnslitteraturen i Norge kan naturligvis ikke måles, men hun har satt varige spor etter seg i barneøkene”(1995, s203). Vestly har også fått konkrete bevis på at forfatterskapet hennes blir verdsatt; hun er kanskje en av de mest dekorerte norske forfattere med totalt 23 priser fram til og med år 2000 (Wikipedia 2007). De fleste prisene er rene litteraturtildelinger, men Folkehelseprisen fra 1998 forteller med all tydelighet at økene hennes kan føre til mer enn bare gode leseopplevelser!

Barn lar seg ikke imponere av priser like lett som voksne, så det er nok Ole Aleksander selv og måten fortellingene er skrevet på som fortsetter å trekke unge lesere. Hvilke fortellergrep er det Vestly bruker? Alfarnes oppsummerer presist og godt: ”Det er for det første tonen; nærvær, vennlighet, varme, fortrolighet. Et annet aspekt er fortellerens innlevelse i de situasjoner som framstilles, scenisk anskuelighet, konkretisering, sansing”(Alfarnes 1999, s98). Vestly er konsekvent på barnets side, ved å bruke barnets synsvinkel og derigjennom avsløre innsikt i barns tenke- og væremåte. Dessuten bør tidsaspektet nevnes; Vestly lar barna få dvele ved ting, hun lar ikke hendelser ustanselig rase forbi. Kanskje er ikke minst det siste viktig for barn i vår tid, hvor det seriøst snakkes om tidsklemme for barn i førskolealder.

Noe som taler for at økene vil kunne fascinere også i dag, er at barn ofte er nysgjerrige på fortida. Tidsbegrepet er ikke så velutviklet hos små barn, om det er 50 eller 2000 år tilbake, er ikke så vesentlig: Det er gammelt uansett! For barn født etter 2000, vil Ole Aleksanders tid kanskje samsvare med besteforeldres, eller til og med oldeforeldres, oppvekst. Sånn sett vil økene fortelle om en ”eksotisk” fortid uten TV, mobiltelefon, bil eller dyre utenlandsturer - og alt annet mange barn ser på som en selvfølge i dag. Et annet aspekt som forsterker tidsaspektet i økene, er illustrasjonene utført av ektemannen Johan Vestly. Bilder forteller mer enn 1000 ord sies det, de dokumenterer denne tiden på en fantastisk måte ved å vise for eksempel tidstypiske klær, biler, butikker og ”travle” gater hvor hester fremdeles deler plass med de nymotens bilene.

Et trekk man ikke skal kimse av er dessuten de verdiane økene formidler. Uten å gå inn på noen analyse av fenomenet, kan det vel forenklet sies at økene bibringer kvaliteter

som nøysomhet, fellesskap og trygghet i flere betydninger av ordet. Hvilket barn ville ikke vokst opp i en tid hvor skilsmisse, forurensing og andre foruroligende begreper var mer og mindre ukjente? Eller i en tid da det alltid var en voksen hjemme? Hvilket barn kunne ikke ha ønsket seg et bursdagsselskap hvor de fikk be hele nabolaget uten at de voksne ble sinna, og hvor en kreativ bestefar tar kommandoen og ”blir” indianerhøvding? (Vestly 2002, s115). Det er lite materiell velstand, men tilværelsen er trygg; voksne og barn har tid til å leve, leke, tenke, være sammen.

4. Avslutning

Ole Aleksander er en gutt fra 1950-tallet, definitivt, men han og familien representerer på et vis både nostalgi og framtidshåp. Nostalgi ved at fortida forskjønnes, framtidshåp ved at de gode verdiene bringes videre til nye generasjoner. Ole Aleksander står for alt som er godt og som vi liker å tro på - kjerneverdiene i et samfunn – og derfor vil han nok gå nye generasjoner av lesere åpent og tillitsfullt i møte. Anne-Cath. Vestly har med sitt kloke forfattergrep skapt en figur som vi kan tro på også i vårt årtusen. Litt av samme grunn som vi kjøper Lotto-kupongen hver uke, liker vi å lese Vestlys bøker; de gir oss håp. Jeg tror generasjonene forenes i dette håpet, og barna, ja, de tror jeg vil fortsette å fascineres.

Kilder:

Alfarnes, O. (1999). Anne-Cath. Vestly og realismens problem. I: H.Skei og E.Vannebo (red.), *Norsk litterær årbok 1999* (s.90-119). Oslo: Samlaget

Birkeland, T., Risa, G., & Vold, K.B. (2005) *Norsk barnelitteraturhistorie* (2.utg.). Oslo: Samlaget.

Breen, E. (1995) *Slik skrev de: verdi og virkelighet i barnebøker 1968-1990* (rev.utg.). Oslo: Aschehoug.

Vestly, A.C. (2002). *Ole Aleksander Filibom-bom-bom* (21.oppl.). [Oslo]: Gyldendal Tiden

Vestly, A.C. (1982). *Ole Aleksander på farten* (13.oppl.). Oslo: Tiden

Vestly, A.C. (1986). *Ole Aleksander får skjorte* (12.oppl.). Oslo: Tiden

Wikipedia (2007): Oppslag på ”Anne Cath. Vestly”. Lokalisert 31.mai 2007 på verdensveven: http://no.wikipedia.org/wiki/Anne-Cath._Vestly#Priser